

Kommentar

Arne Poulsen

Roskilde universitetscenter

Spædbørn og almenpsykologi

Der er en slags kløft mellem almenpsykologien og den empiriske spædbørnspsykolog på den måde, at almenpsykologien har ignoreret – eller været uvidende om – spædbørnspsykologiens resultater, lige som spædbørnspsykologien på sin side ikke har gjort seriøse forsøg på at fortolke og formidle sine resultater i en almenpsykologisk sammenhæng. Peter Krøjgaards artikel er et vellykket forsøg på at råde bod på denne situation, og derfor skal den hilses velkommen, selvom den egentlig burde være blevet skrevet for længe siden.

I det følgende vil jeg kommentere Peters fokuspunkter hver for sig.

Objektindivideration

En genstands kvalitative identitet forbliver den samme, hvis den skiftes ud med en anden genstand, der har de samme egenskaber (bortset fra de spatio-temporale egenskaber). Men dens kvalitative identitet forandres, hvis dens afgørende egenskaber forandres. Hvilke egenskaber der betragtes som afgørende, afhænger af menneskelige beslutninger. En genstands numeriske identitet forbliver den samme, hvis den flyttes gennem tid og rum, og hvis den forandrer egenskaber, med mindre disse egenskaber forandres så meget, at genstanden ophører med at eksistere. Dens numeriske identitet forandres, hvis den skiftes ud med en anden ting, der har samme egenskaber (det følger af selve begrebet, ”at skifte ud”). Og to genstande kan ikke have samme numeriske identitet, hvis de på et bestemt tidspunkt befinder sig to forskellige steder.

Det lyder måske lidt sofistisk, men det er grundlæggende for den verden, vi som mennesker befinder os i. Og der er heller ikke den store uenighed om definitionerne. Uenigheden kommer, når der gøres antagelser om, hvordan mennesker afgør numerisk identitet, og når psykologiske undersøgelser og teorier kritiseres for at forudsætte, at kvalitativ identitet er ”det vigtigste” eller ”det grundlæggende”. Jens Mammen har påpeget denne problemstilling med så stor gennemslagskraft, at man kan tale om ”Århus-skolen”. Ifølge Århus-skolen har mennesker under normale omstændigheder direkte adgang til at afgøre genstandes numeriske identitet, og ifølge Århus-skolen er det misvisende, når psykologiske undersøgelser og teorier forudsætter eller antager, at kvalitativ identitet er det vigtigste for os i vores forhold til og omgang med mennesker og ting.

Peter Krøjgaard refererer udførligt spædbørnspsykologiske eksperimenter, der demonstrerer, at spædbørn i slutningen af første leveår har direkte adgang til genstandes numeriske identitet. De kan afgøre den numeriske identitet alene på grundlag af den spatio-temporale information, og de spatio-temporale kriterier har i de pågældende forsøg primat over egenskabskriterierne. Jeg mener, at Peters tolkning af eksperimenterne er rigtig, ligesom jeg mener, at Århus-skolen grundlæggende har ret.

Men hvis det er så enkelt, hvorfor har perceptionspsykologien så op gennem 1900-tallet fremmanet et billede af den menneskelige perception, der får det til at fremstå, som om vores perception er indirekte, og som om vi opfatter egenskaber forud for numerisk identitet? Peter nævner selv en årsag: Idéen om, at bestemmelse af numerisk identitet restløst kan beskrives som bestemmelse af egenskaber, går fint i tråd med bestræbelser på at simulere menneskelig kognition ved hjælp af computere. Jeg vil opremse 3 andre mulige årsager: 1) Computere bruges ikke bare til at simulere menneskelig kognition, men også til at præsentere stimulusmateriale for forsøgspersoner. Hidtil har computerpræsentation af stimulusmateriale i sig selv medført en bias, der har favoriseret egenskabskriterier på bekostning af spatio-temporale kriterier. 2) Laboratorieforskning har typisk bestået af, at forsøgspersonen skal sidde på en stol i et rum, hvor forsøgslederne fremviser stimulusmateriale for forsøgspersonen. Dette har givet en bias for det, som Gibson kaldte ”the visual field” på bekostning af ”the visual world”. The visual world er den tredimensionelle spatio-temporale verden af genstande og hændelser, vi orienterer os i til daglig. The visual field er den todimensionelle flade af synlige egenskaber eller sansedata, der viser sig for os, når vi skal træffe perceptuelle afgørelser under reducerede synsbetingelser, f.eks. i et dårligt oplyst lokale, hvor vi ikke må bevæge os, og hvor stimulusmaterialet består af artifakter, hvis spatiotemporale historie er ligegyldig. The visual field giver i sig selv en bias for egenskabskriterier på bekostning af spatio-temporale kriterier. 3) I ideologien har der eksisteret en modsætning mellem en realistisk og en fænomenalistisk ontologi. Dagligdagens – og langt de fleste filosoffers – ontologi er realistisk. Men psykologien har på grund af sine arbejdsopgaver haft en forkærlighed for den fænomenalistiske ontologi. Psykologien har jo blandt andet haft til opgave at undersøge, hvordan de samme ting og hændelser virker forskelligt på forskellige mennesker. Derfor har mange psykologer tilsluttet sig det dogme, der går under betegnelser som ”esse est perci-

pi", "bevidstheden består af kvalia" eller "man skal skelne mellem den oplevede og den virkelige verden, og det er den oplevede verden, det handler om". Da jeg begyndte at læse psykologi i København i 1965, kunne man ikke bestå laboratoriekurset, hvis man ikke lod som om, man bekendte sig til dette dogme. Måske er det i virkeligheden derfor, at jeg så skråsikkert giver Peter ret i hans tolkning af eksperimenterne betydning. De giver mig en forsinket hævn over de lærere på Psykologisk Laboratorium, der tvang os til at synge fænomenalistiske salmevers.

Fonemer

Frem til 10 måneders alderen kan børn skelne mellem forskellige fonemer. De skelner lige godt mellem tætliggende fonemer på fremmede sprog som mellem tætliggende fonemer på deres egen families sprog. Et par måneder senere kan de ikke længere skelne mellem tætliggende fonemer på fremmede sprog. Og hvad kan vi så lære af det?

Ifølge Peter kan vi lære flere ting: 1) Mennesket er skabt til at kunne lære lydene fra et hvilket som helst sprog. Og det har han naturligvis ret i. 2) Fonemperception er en testbænk for arv-miljø-diskussionen. Her kunne man have ønsket sig lidt mere præcision fra Peters side. Hvilken del af arv-miljø-diskussionen tænker han på? 3) Ontogenetisk udvikling er ikke blot udvikling af nye kompetencer, men også afvikling af kompetencer. Også det har Peter ret i, men man kunne have ønsket sig, at han havde forfulgt problemstillingen mere.

Der er nemlig adskillige andre eksempler på "afviklingsfænomenet", se f.eks. Bever, 1982, og Poulsen, 1984, s. 187. Et fænomen, der virker beslægtet med afviklingsfænomenet er "udskydelsesfænomenet". Et eksempel på udskydelsesfænomenet er frygten for dybet, dvs. frygten for at falde ned, som børn først får ved 8-9 måneder, selvom de har dybdesyn langt tidligere. Årsagen er sikkert, at det ikke er biologisk hensigtsmæssigt, at børn har frygt for dybet, mens de er så små, at de skal bæres. Det er til gengæld ret hensigtsmæssigt, at de har respekt for dybet, når de begynder at kravle selv. Det er ikke barnets selvbevægelse, der skaber dybdefrygten, dybdefrygten er styret af et biologisk ur. Et andet eksempel er børns ringe selvforståelse frem til seksårs alderen. Frem til seks år er børn selvovervurderende, og dårlige præstationer ændrer ikke væsentligt ved denne selvovervurdering. Det beskytter dem mod at få lavt selvværd, når de samarbejder med større børn og voksne. Efter seks år begynder det at blive hensigtsmæssigt, at børn får en mere realistisk vurdering af egne færdigheder.

Begreber

Ifølge Rosch's teori om begrebsdannelse befinder småbørns første begreber sig på basic level niveau, men Peter henviser til eksperimenter, der kan tolkes på den måde, at spædbørns første begrebsmæssige sontringer ligger på et niveau, der er superordinate. Han tolker denne modsigelse på den måde, at teorier om voksnes brug af begreber "forbliver blinde for den

kognitive arkitektur, hvorpå begreberne dannes og opretholdes".

Her er jeg kun delvis enig med Peter. Det er rigtigt, at spædbørn skelner mere mellem levende/ikke-levende, f.eks. mellem køretøjer og dyr, end de skelner mellem forskellige køretøjer. Og det er rigtigt, at levende/ikke-levende må betegnes som en superordinate klassifikation. Men der kræves flere eksempler på foretrukken superordinate klassifikation (end levende/ikke-levende), før der med rimelighed kan konkluderes, at spædbørn generelt har tendens til superordinate klassifikation. Skelnen mellem levende/ikke-levende må være medfødt, og den er sikkert grundlæggende for barnets evne til social cognition. Af den grund synes jeg ikke, den viser noget specielt om begrebsdannelsen.

Til gengæld mener jeg heller ikke, at Rosch har ret i at bruge evidens fra børnepsykologien som argument for sin basic level teori. Basic level fænomenet eksisterer, det kan der ikke herske tvivl om. Men det er ikke et produkt af begrebsdannelsen eller af sprogets semantiske natur. Det er snarere et produkt af diskursens og handlingslivets og pragmatikkens indflydelse på sprogbrugen. Hjemme kan man sige: Flyt lampen. I forretningen med el-artikler kan man sige: Flyt PH-lampen. Og i en bog om boligindretning kan der stå: Flyt lyskilden. Hvad der i en given praktisk kontekst udgør basic level, bestemmes ikke af begrebsdannelsen i det enkelte menneskes cognition, men af de praktiske kommunikative opgaver. Derfor er det først fornuftigt at bruge børns begrebsbrug som prøvesten for Rosch's teori, når de er gamle nok til at deltage i en fælles sproglig praksis.

Repræsentationssystemer

Sieglers eksperiment kan måske tjene som argument mod brugen af konnektionistiske netværk som generel teori om børns kognitive udvikling. Men det er også et argument for det synspunkt, at udviklingen af problemløsningsfærdighed inden for et givet område ikke kun beror på udviklingen af den private tænkning, som mainstream-psykologien vil gøre det til, men at den også beror på anvendelse af, og øvelse i, brugen af eksterne medier, dvs. ydre teknikker, som er "endnu-ikke-internaliserede". Det er i hvert fald det, Vygotsky ville have sagt, hvis han havde gjort sin teori færdig. Dermed viser Sieglers eksperiment også, hvor ødelæggende det er for undervisningen af basale regnefærdigheder, hvis man blot lader børn forsøge at knække koden selv. Man bør i stedet insistere på øvelse i en konsekvent brug af "endnu-ikke-internaliserede" repræsentationsteknikker. Tilegnelsen af de basale regnefærdigheder er et eksempel på en færdighedsudvikling, hvor udøvelsen kommer før kompetencen (se Poulsen, 2005).

Oplevelse af intention-i-handling

Peter refererer undersøgelser, der klart viser, at børn ved 18 måneder har en korrekt perception af andres intention-i-

handling, når det gælder forholdsvis enkle handlinger. Jeg tror, at betydningen af sådanne undersøgelser rækker endnu længere, end Peter antyder. Den danske psykolog Franz From skrev i sin tid en banebrydende afhandling "Om oplevelsen af andres adfærd" (1953), hvori han på fænomenologisk grundlag påviste, at oplevelsen af intentionalitet (og dermed meningsfuldhed) er en integreret del af selve oplevelsen af andres adfærd. Handlingers meningsfuldhed er med andre ord kontraderet (men ikke deres specifikke mening, naturligvis). Først på baggrund af tilsyneladende meningsløshed bliver spørgsmålet om meningsfuldhed nærværende for os som en særlig genstand for oplevelsen. Undersøgelserne af præverbale børns perception af intentionalitet-i-handling kan ses som en triangulering, en undersøgelse af fænomenet fra en anden synsvinkel end Franz Froms, men med samme resultat.

Sammenfatning

Alt i alt lykkes det for Peter at overbevise om, at den eksperimentelle udviklingspsykologi har meget at bidrage med til almenpsykologiske problemstillinger. Man kan endda gå videre end det og hævde, at disse eksperimenter tjener som argument for, at almenpsykologien trænger til lidt operationalisme, lidt mere bestræbelse på at definere begreberne operationelt i stedet for at definere de hypotetiske begreber ved hjælp af andre hypotetiske begreber.

Referencer

Referencer

- Bever, T. G. (1982). *Regressions in Mental Development*. Hillsdale: Erlbaum
- Fromm, F. (1953). *Oplevelsen af andres adfærd*. København: Nyt Nordisk
- Poulsen, A. (1984). Selvets udvikling. *Psyke & Logos*, 1984, 177-189
- Poulsen, A. (2005). *Gyldendals bog om børns udvikling*. København: Gyldendal